

Етнологија и
антропологија:
стање и перспективе

Зборник
Етнографског института САНУ
21

ISBN 86-7587-032-9

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY
Collection of Papers, Volume 21

**ETHNOLOGY AND ANTHROPOLOGY:
CONTEMPORARY STANDINGS AND
PERSPECTIVES**

Editor in chief:
Dragana Radojičić

Editor:
Ljiljana Gavrilović

Editorial board:
Gojko Subotić, Radost Ivanova, Natalija Puškareva, Elena Uzeneva, Elephterios Alexakis,
Peter Slavkovsky, Sofija Miloradović, Bojan Žikić, Jelena Čvorović, Mladena Prelić

Secretary:
Marija Đokić

Accepted for publication by the reference of member of SASA Dimitrije Stefanović and
associate member of SASA Vojislav Stanovčić at the V session,
Department of Social Sciences SASA, Jun 14th 2005

BELGRADE 2005.

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ
Зборник 21

**ЕТНОЛОГИЈА И АНТРОПОЛОГИЈА:
СТАЊЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ**

Главни и одговорни уредник:

Драгана Радојичић

Уредник:

Љиљана Гавриловић

Уређивачки одбор:

Гојко Суботић, Радост Иванова, Наталија Пушкарева, Елена Узенева,
Елефтериос Алексакис, Петер Славковски, Софија Милорадовић, Бојан Жикић,
Јелена Чворовић, Младена Прелић

Секретар уредништва:

Марија Ђокић

Примљено на V седници Одељења друштвених наука САНУ
одржаној 14. јуна 2005. године на основу реферата
академика Димитрија Стефановића и дописног члана САНУ Војислава Становчића

БЕОГРАД 2005.

Издавач:
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Кнез Михаилова 35/III, Београд, тел. 011-636-804
eisanu@sanu.ac.yu

Рецензент:
академик Димитрије Стефановић
дописни члан САНУ Војислав Становчић

Лектор:
Софија Милорадовић

Превод на енглески:
Јелена Чворовић

Коректор:
Марија Ђокић

Штампа:
ЧИГОЈА ШТАМПА
Београд, Студентски трг 13
www.chigoja.co.yu
chigoja@eunet.yu

Тираж:
500 примерака

Штампање публикације финансирано је из средстава
Министарства науке и заштите животне средине Републике Србије

Део радова у овом Зборнику резултат је рада на пројектима: Традиционална култура Срба – системи представа, обреда и социјалних институција (бр. 2157), Савремена сеоска култура – путеви трансформација (бр. 1868) и Проблеми културног идентитета становништва савремене Србије (бр. 1644), које је у целини финансирало МНЗЖС РС.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

39(082)
316.7(082)
39(497)(082)
316.7(497.11)(082)

Етнологија и антропологија: стање и перспективе / главни и одговорни уредник Драгана Радојичић ; уредник Љиљана Гавриловић. - Београд : Етнографски институт САНУ, 2005 (Београд, Чигоја штампа). - 287 стр. ; 24 см. - (Зборник / Српска академија наука и уметности, Етнографски институт, ISSN 0351-1499 ; 21)

На спор. насл. стр.: *Ethnology and Anthropology: contemporary standigns and perspectives.* - Према подацима у тексту, зборник садржи радове са истоименог међународног научног скупа, одржаног у Београду децембра 2004. - Тираж 500. - Напомене и библиографске референце уз сваки рад. - *Summaries.*

ISBN 86-7587-032-9

1. Радојичић Драгана

а) Етнологија - Зборници б) Антропологија - Зборници

COBISS.SR-ID 123762444

Садржај

Summary

Уводна реч	5
<i>Драгана Радојичић</i> , Етнологија и антропологија: стање и перспективе	7
<i>Иван Ковачевић</i> , Из етнологије у антропологију (Српска етнологија у последње три деценије 1975-2005.)	11
<i>Ivan Kovačević</i> , Ethnology en Route for Anthropology Serbian Ethnology During the Past Three Decades 1975-2005	19
<i>Радост Иванова</i> , Бугарска етнологија – стање и перспективе	21
<i>Radost Ivanova</i> , Bulgarian Ethnology – Conditions and Perspectives	27
<i>Инес Прика</i> , Аутори, заступници, пресудителји – Хрватска етнологија у паралелизмима постсоцијалистичког контекста	29
<i>Ines Prica</i> , Authors, Representatives, Adjudicators: Croatian Ethnology in Post-Socialist Context	44
<i>Лидија Вујачић</i> , Етнологија и антропологија у Црној Гори – институционални и професионални оквири	45
<i>Lidija Vujačić</i> , Ethnology and Anthropology in Montenegro – Institutional and Professional Framework	53
<i>Гордана Благојевић</i> , О лаографији и антропологији у Грчкој	55
<i>Gordana Blagojević</i> , Laography and Anthropology in Greece	65
<i>Загорка Голубовић</i> , Интердисциплинарни приступ и однос антропологије и етнологије	67
<i>Zagorka Golubović</i> , Interdisciplinary Approach: the Relationship Between Anthropology and Ethnology	75
<i>Александар Бошковић</i> , Антропологија и сродне науке – методологије и перспективе	77
<i>Aleksandar Bošković</i> , Anthropology and Related Sciences – Methodologies and Perspectives	85
<i>Александар Палавестра</i> , Добросуседско немешање – Српска археологија и етнологија	87
<i>Aleksandar Palavestra</i> , Good-Neighbourly Uninvolvement. Serbian Archaeology and Ethnology	95
<i>Јелена Чворовић</i> , Примена еволуционе теорије у антропологији	97

<i>Jelena Čvorović, Evolutionary Theory in Anthropology</i>	107
<i>Ђуро Шушињић, Антропологија религије и социологија религије</i>	109
<i>Djuro Šusnjić, Anthropology of Religion and Sociology of Religion</i>	114
<i>Драгана Радојичић, Архивски извори у реконструкцији живота</i>	115
<i>Dragana Radojičić, Archives Sources: a Tool Meant for Time Reconstruction</i> ..	121
<i>Зорица Ивановић, Терен антропологије и теренско истраживање пре и после критике репрезентације</i>	123
<i>Zorica Ivanović, The Field of Anthropology and Fieldwork Before and After the Critiques of Representation</i>	141
<i>Љиљана Гавриловић, Прелудијум за антропологију медија</i>	143
<i>Ljiljana Gavrilović, Prelude for Anthropology of Media</i>	150
<i>Ивица Тодоровић, Приоритети савремене етнолошко-антрополошке науке у Србији</i>	151
<i>Ivica Todorović, Priorities of Contemporary Ethnology/Anthropology in Serbia</i>	162
<i>Александра Павићевић, Идентитет етнологије и (не)оствареност антропологије</i>	163
<i>Aleksandra Pavićević, Identity of Ethnology and Unfeasibility of Anthropology</i>	172
<i>Илдико Ердеи, „Очи зелене као долари“ – Антропологија потрошње у Србији у транзицији</i>	173
<i>Ildiko Erdei, "Eyes Green Like Dollars" – Anthropology of Consumption in Serbia During the Transition Period</i>	186
<i>Мирослава Лукић Крстановић, Читање популарне културе: Музичке сцене у идеолошком промету</i>	187
<i>Miroslava Lukić Krstanović, Readings in Popular Culture – Musical Scenes in Ideological Turnover</i>	197
<i>Младена Прелић, Неки проблеми проучавања етничитета/етничког идентитета у културној антропологији</i>	199
<i>Mladena Prelić, A Few Problems Concerning Studies on Ethnicity/Ethnic Identity in Cultural Anthropology</i>	207
<i>Мирјана Павловић, Глобализација и регионални културни идентитет</i>	209
<i>Mirjana Pavlović, Globalization and Regional Cultural Identity</i>	217
<i>Мирослава Малешевић, Традиција у транзицији: У потрази за „још старијим и лепшим“ идентитетом</i>	219
<i>Miroslava Malešević, Tradition in Transition: In a Search for New, "More Ancient and More Beautiful" Identity</i>	234

<i>Биљана Сикимић</i> , Изазов теренског рада – Етнолингвистика или антрополошка лингвистика?	235
<i>Biljana Sikimić</i> , Fieldwork Challenges – Ethno-Linguistics or Linguistic Anthropology?	244
<i>Драгана Антонијевић</i> , Антропологија фолклора – перспективе истраживања	245
<i>Dragana Antonijević</i> , Anthropology of Folklore – Perspectives	251
<i>Владимир Рубић</i> , Основе наставе из предмета Примењена етнологија: перспективе развоја	253
<i>Vladimir Ribić</i> , Development Perspectives of Applied Ethnology: the Course Basics	261
<i>Весна Марјановић</i> , Улога етнографских музеја и збирки у XXI веку – време прошло, време садашње, време будуће	263
<i>Vesna Marjanović</i> , Role of Ethnographic Museums and Collections in the 21 st Century	272
<i>Александар Крел</i> , Од етнографског ка антрополошком приступу проучавању дечјих игара у Србији	273
<i>Aleksandar Krel</i> , From Ethnographic to Anthropological Research of Children’s Games in Serbia	279
 Коментари и дискусија	
<i>Драгана Антонијевић</i>	281
<i>Живка Ромелић и Љиљана Тојага-Васић</i>	283
<i>Марко Стојановић</i>	285

Гордана Благојевић
Етнографски институт САНУ

О ЛАОГРАФИЈИ И АНТРОПОЛОГИЈИ У ГРЧКОЈ

Тема овог рада су грчка лаографија и антропологија, њихов међусобни однос, као и проблеми са којима су ове науке суочене у Грчкој. Од свог оснивања у 19. веку, лаографија је имала претежно филолошки карактер. Током времена теоретска сазнања су продубљивана, али не и њихова примена у пракси.

О грчкој лаографији

Појам *лаографија* – *λαογραφία* први пут је употребио 1884. године Николаос Политис (1852-1921) који се уједно сматра утемељивачем ове науке у Грчкој.¹ Садржај грчког термина *лаографија* доста је шири од онога што се подразумева под англосаксонским термином *Folklore*², иако се често поистовећује са њим, као и са немачким *Volkskunde*. Реч *λαός* одговара немачком *Volk* и енглеском *Folk*.³ Други део речи – *графија* потиче од глагола *γράφω* који у овом случају не означава само описивање, већ има шири садржај који подразумева студиозно проучавање истраживаног материјала.⁴ Близак појам

Кључне речи:

лаографија,
етимографија,
етнографија,
антропологија,
ендоантропологија,
социјална
лаографија,
антрополошка
лаографија.

¹ Πολίτης Νικόλαος, *Λαογραφία*, *Λαογραφία Α'*, εν Αθήνας 1909, 1-4.

² Као што је познато, термин *Folklore* први је употребио 1846. године Вилијам Џон Томс (William John Thoms).

³ Ελευθ. Π. Αλεξιάκης, *Κοινωνική ανθρωπολογία και ελληνική λαογραφία: Ένα θεωρητικό και μεθοδολογικό πρόβλημα* Η κοινωνική έρευνα στην Ελλάδα σήμερα – Πρακτικά Συνεδρίου που οργανώθηκε από τον Σύλλογο Εργαζομένων του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα 11, 12 και 13 Ιανουαρίου 1989, 31.

⁴ Μηνάς Αλ. Αλεξιάδης, *Η ελληνική και διεθνής επιστημονική ονοματοθεσία της λαογραφίας*, Αθήνα 1988, 50.

лаοграфији је *социјални живот* (Social life, Folklife).⁵

Реч *етнос* (*ἔθνος*) у старогрчком језику означава групу, скуп људи без емоционалне и идеолошке повезаности, али и скуп разноврсних елемената, животиња и сл. Примера ради, древни Грци су говорили: *етнос пчела*, *етнос птица*. У савременом грчком језику реч *етнос* је доста емоционално-патриотски обременен појам, па је из тог разлога реч *лаос* (*λαός*) за Грке најприхватљивија у називу *лаοграфија*. Грчки лаοграфи сматрају да назив *етнологија* одговара науци која се бави тзв. *примитивним народима*.⁶

Године 1908. основано је *Грчко лаοграфско друштво* (*Ελληνική Λαογραφική Εταιρεία*), са циљем прикупљања и проучавања лаοграфског материјала. Друштво је 1909. године покренуло часопис под називом *Лаοграфија* који и данас излази.⁷ У првом броју овог часописа Н. Политис је изложио поље интересовања лаοграфије, које обухвата усмено предање, етимологију (= описивање обичаја), друштвено уређење, материјалну културу. Према Политису, лаοграфија је наука која проучава манифестације *душевног* и *друштвеног* живота народа пренете усменим предањем и праксом.⁸

Овај Политисов нацрт касније је продубио Стилпон П. Кириакидис (1887-1964).⁹ Он је додао и *физички* живот као предмет проучавања и раздвојио је физичке, душевне и друштвене манифестације у народном животу.¹⁰

У време Политиса биле су доминантне еволуционистичка теорија и теорија сурвивала (= прежитака), чији је он био заговорник. Историјске околности су утицале да ове теорије у Грчкој буду веома актуелне. Било је потребно да се научно поткрепи теорија о континуитету грчког народа, показујући да различити савремени обичаји потичу из античког периода.¹¹ Ова теорија се одржала до данас. Последњим представником сматра се професор и академик К. Ромеос. Дакле, у Грчкој је еволуционистичка теорија, у свом посебном облику *историјског континуитета*, добила огромне размере.¹²

⁵ Μηνάς Αλ. Αλεξιάδης, н. д, 51.

⁶ Μ. Μερακλής, *Σημειώσεις Λαογραφίας*, τεύχος Α': *Έννοια και σκοπός της Λαογραφίας*, Ιωάννινα 1981, 28-29.

⁷ Δημήτριος Σ. Λουκάτος, *Έρευνα, μελέτη και εμπειρία της λαογραφίας ανάμεσα στους ευρύτερους όρους: της «εθνογραφίας» και «εθνολογίας»* – ανάτυπο, Αθήνα 2002, 220.

⁸ Πολίτης Νικόλαος, *Λαογραφία*, Λαογραφία Α', εν Αθήνας 1909, 3-18.

⁹ Κυριακίδης Στ. Π, *Τι είναι Λαογραφία και εις τι δύναται να ωφελήσει η σπουδή της*, Λαογραφία 12, 1938, 130-157. και Κυριακίδης Στ. Π, *Ελληνική Λαογραφία*, Μέρπς Α'. Μνημεία του Λόγου, έκδ. 2^η, Εν Αθήνας 1965, 16.

¹⁰ Κυριακίδης Σ, *Λαογραφία*, τόμ. ΙΒ, εν Θεσσαλονίκη 1938-48, 138-9 и 146-47.

¹¹ Κυριακίδου-Νέστορος, Άλκη *Η θεωρία της ελληνικής Λαογραφίας. Κριτική Ανάλυση*. Αθήνα 1978, 25.

¹² Ελευθ. Π. Αλεξάκης, *Κοινωνική ανθρωπολογία και ελληνική λαογραφία: Ένα θεωρητικό και μεθοδολογικό πρόβλημα* Η κοινωνική έρευνα στην Ελλάδα σήμερα – Πρακτικά Συνεδρίου που οργανώθηκε από τον Σύλλογο Εργαζομένων του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα 11, 12 και 13 Ιανουαρίου 1989, 33.

Политис је за своје научне студије користио лаографске податке искључиво из друге руке. Године 1918. основао је *Лаографски архив* који је обогатио путем непрекидне преписке са учитељима који су службовали по селима. Обрада података вршила се методом слободног или једноставног поређења са сличним манифестацијама различитих народа – независно од тога да ли су географски блиски или удаљени, древни или савремени.¹³

У Грчкој су лаографски феномени готово редовно довођени у везу искључиво са методологијом филологије. То је довело до великих теоријских и методолошких проблема који још увек нису решени.

Димитрије Г. Кабуроглус је 1889. године, пишући о животу Атињана, назвао прикупљене податке *етнографским материјалом*. Користио је израз *етнографија* у истом контексту као Политис *лаографија*.¹⁴

Један од Политисових ученика, филолог и лаограф Коста Маринис, објавио је 1936. године први (и једини) број часописа *Грчка лаологија (Ελληνική Λαολογία)*, у коме је објавио своје лаографске радове. У овом часопису, као што се и из наслова може видети, он користи термин *лаологија (λαολογία)*. Маринис је саставио упутства за прикупљање *лаолошког материјала*.¹⁵

Катедра за лаографију основана је 1946. године на атинском, а касније и на другим универзитетима у Грчкој.¹⁶ Поставља се питање зашто је у Грчкој требало да прође толико времена да се оснује самостална катедра за лаографију. Политис је био професор на Катедри за митологију и грчку археологију. Кириакидис је држао Катедру за религију, живот и лаографију старих Грка у Солуну од 1926. до 1958. године. Први професор који је предавао искључиво лаографију био је Георгије А. Мегас (1893-1976). Био је директор Центра за истраживање грчке лаографије при атинској Академији (Κέντρο Έρευνας της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών) и један од најзначајнијих грчких лаографа, који је 1970. године изабран за академика.¹⁷

Педесетих и шездесетих година 20. века научници Димитрије Лукатос и Димитрије Петропулос користили су наизменично и у истом контексту изразе *етнографија* и *лаографија*. Били су истраживачи при Центру за проучавање грчке лаографије атинске Академије, а касније су постали универзитетски професори лаографије. Обојица су студирали у Француској. Петропулос је у једном чланку објављеном на енглеском језику 1952. године, говорећи о грчкој лаографији, користио преко десет пута наизменично термине *Folklore* и *Ethnog-*

¹³ Κυριακίδου-Νέστορος Άλκη, н. д, 99.

¹⁴ Види: Καμπούρογλου Δ. Γρ, *Ιστορία των Αθηναίων*, τόμ. Α' εν Αθήνας 1889, 193.

¹⁵ Κ. Μαρίνης, *Θεμέλια Λαολογίας: Α' Συλλογή του λαολογικού υλικού και ίδρυσις Μουσείου*, Ελληνική Λαολογία, 1 (1936), 7-26.

¹⁶ Ελευθ. Π. Αλεξάκης, *Κοινωνική ανθρωπολογία και ελληνική λαογραφία: Ένα θεωρητικό και μεθοδολογικό πρόβλημα* Η κοινωνική έρευνα στην Ελλάδα σήμερα – Πρακτικά Συνεδρίου που οργανώθηκε από τον Σύλλογο Εργαζομένων του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα 11, 12 και 13 Ιανουαρίου 1989, 30.

¹⁷ Исто, 41.

raphy. Доста касније, 1961. године, када је постао професор грчке лаографије на солунском универзитету, имао је нешто конзервативнији приступ, те је назив етнографија користио само у контексту проучавања *примитивних народа*.¹⁸

Политис и његови ученици били су упознати са тадашњим научним антрополошким правцима. Међутим, у пракси је грчка лаографија првих педесет година (1890-1940) имала чисто филолошки карактер. Од оснивања па до данас у њој постоји размимоилажење између теорије и праксе. Теоретска сазнања се продубљују, али не и њихово спровођење у истраживању. Усмено предање и **етимографија** (= описивање обичаја) покривају највеће поље интересовања грчке лаографије. На другом и трећем месту су материјална култура и друштвено уређење. Е. Алексакис се бавио тематиком која је заступљена у чланцима објављеним у часопису *Лаографија*, у периоду од 1909. до 1965. године. Најзаступљенији су они прилози који се баве усменим предањем и етимографијом (81%), на другом месту је материјална култура (11%), затим друштвено уређење – народно право (4%) и теорија, методологија (4%). Друштвеним уређењем и народним правом бавили су се Лукатос и Петропулос, који не само да су подједнако користили термине *лаографија* и *етнографија*, већ су и по многим другим питањима били отворени за прихватање нових идеја.¹⁹

У Грчкој је било веома мало представника историјско-географског правца. Јединствени представник је Г. А. Мегас. Он је наглашавао *психички* живот народа као главни предмет проучавања лаографије.²⁰ Сматрао је да је крајњи циљ лаографских истраживања спознање народне душе.²¹ Бавио се проблематиком именовања лаографије и сматрао је да је овај назив најадекватнији.²²

У Грчкој није било представника функционализма. Одређени покушаји у овом правцу могу се видети од краја шездесетих година 20. века, у радовима Лукатоса и Мераклиса. После Политиса, грчки лаографи напустили су упоредни метод и спроводили су једну врсту историјско-филолошке анализе и тумачења проучаваних појава.²³

Дакле, до промене долази после Другог светског рата, када се теренском истраживању посвећује већа пажња. Приликом теренских истраживања материјал се прикупљао углавном методом интервјуа и дескриптивном методом. Само

¹⁸ Ελευθ. Π. Αλεξάκης, *Κοινωνική ανθρωπολογία και ελληνική λαογραφία: Ένα θεωρητικό και μεθοδολογικό πρόβλημα* Η κοινωνική έρευνα στην Ελλάδα σήμερα – Πρακτικά Συνεδρίου που οργανώθηκε από τον Σύλλογο Εργαζομένων του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα 11, 12 και 13 Ιανουαρίου 1989, 30-41.

¹⁹ Исто, 42.

²⁰ Γ. Α. Μέγας, *Η σπουδή της Λαογραφίας. Σκοπός και έργοω αυτής*, Πλάτων, έτος Γ', Αθήναι 1951, 1-32.

²¹ Γ. Α. Μέγας, *Εισαγωγή εις την λαογραφίαν*, Αθήναι 1978, 10.

²² Γ. Α. Μέγας, *Λαογραφία, Εθνογραφία, Εθνολογία*, *Λαογραφία* 25, Εν Αθήναις 1967, 39-42.

²³ Ελευθ. Π. Αλεξάκης, *Κοινωνική ανθρωπολογία και ελληνική λαογραφία: Ένα θεωρητικό και μεθοδολογικό πρόβλημα* Η κοινωνική έρευνα στην Ελλάδα σήμερα – Πρακτικά Συνεδρίου που οργανώθηκε από τον Σύλλογο Εργαζομένων του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα 11, 12 και 13 Ιανουαρίου 1989, 42.

истраживање трајало је кратко, углавном 20-30 узастопних дана у току четири до пет година. Посматрање и описивање били су у почетку ограничени на објекте материјалне културе (станишта, алати и сл.) или на различите обреде. При бележењу су коришћени магнетофон и фотографски апарат. Интервју је вођен уз помоћ приручника *Πитања грчке лаографије (Των Ζητημάτων της Ελληνικής Λαογραφίας)*, који је саставио Г. Α. Μεγας. Касније је за систематско истраживање коришћен приручник Георгија К. Спиридакиса.²⁴

Упитнике су користили током теренских истраживања истраживачи лично, или су их пак слали поштанским путем образованим службеницима у провинцији (нпр. учитељима). Овај метод, иако недовољан са савременог аспекта,²⁵ представљао је веома значајан корак за грчку лаографију у том периоду. Теренско истраживање, какво су спроводили антрополози у Европи и у Америци, у Грчкој ће се појавити доста касније. Шездесетих година 20. века етнолог-театролог Катерина Какури спроводила је метод који је назвала **друштвено-антрополошким**, а који се ослања на методологију културне антропологије и лаографије. Од тада се посматрање сматра неопходним при теренским истраживањима, а као помоћно средство бележења користи се камера. К. Какури је истицала неопходност оснивања катедри за антропологију на грчким универзитетима.²⁶

У међуратном периоду грчки лаографи су – по правилу – студирали у Немачкој, те су највећи утицај примили одатле. Седамдесетих година 20. века многи истраживачи одлазе на постдипломске студије у Француску, Америку и Велику Британију. У том периоду у Грчкој долази до интересовања за функционализам, структурализам, семиологију. Грчки лаографи који су студирали у Немачкој и њихови ученици нису желели да замене термин *лаографија* термином *етнологија*. Са друге стране, у Грчку су се са студија вратили научници који су за назив своје науке користили термине *културална антропологија*, *социјална антропологија* или *етнологија*. Дошло је до потешкоћа у сарадњи између ових научника и грчких лаографа који су у великој мери – са научне тачке гледишта – конзервативни.²⁷

Кириакидисова ћерка – Алки Кириакиду-Несторос (1935-1988) започела је своје студије код оца, а затим се школовала у Америци (у Филадельфији) и у Француској (у Паризу), где је почетком шездесетих година 20. века имала прилику да чује К. Леви-Строса. Образовала се у три научна центра са различи-

²⁴ Исто, 34.

²⁵ Подаци су се у прошлости наводили неодређено. По правилу, није јасно када обичаји престају да се спроводе и зашто или и даље постоје. Осим тога, познато је да често испитаници једно говоре, а друго практикују.

²⁶ Κατερίνα Κακούρη, *Η ελληνική λαογραφία σε σχέση με την εθνολογία και την ανθρωπολογία*, Δ΄ συμπόσιο λαογραφίας του βορειοελλαδικού χώρου, Θεσσαλονίκη 1983, 70.

²⁷ Ελευθ. Π. Αλεξάκης, *Κοινωνική ανθρωπολογία και ελληνική λαογραφία: Ένα θεωρητικό και μεθοδολογικό πρόβλημα* Η κοινωνική έρευνα στην Ελλάδα σήμερα – Πρακτικά Συνεδρίου που οργανώθηκε από τον Σύλλογο Εργαζομένων του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα 11, 12 και 13 Ιανουαρίου 1989, 37-42.

тим приступом проучавања и формирала је сопствени теоријски став. Била је професор на Аристотеловом универзитету у Солуну, на Одсеку за новију и савремену историју и лаографију, при Одсеку за историју и археологију.²⁸

Према А. Кириакиду-Несторос, лаографија је историјска наука која проучава традиционалну културу у оквиру одређеног простора и времена. Као савремена наука нема велику будућност, док као историјска наука прави почетне кораке. Њени извори за проучавање су збирке лаографског материјала, који је прикупљен у протеклих сто година, али и сви писани историјски извори и дела материјалне културе.²⁹

О грчкој антропологији

У Грчкој је била познатија *физичка антропологија* која је деценијама држала монопол над називом целокупне антропологије. Јанис Кумарис је 1924. године основао *Грчко антрополошко друштво*. Знајући чињеницу да је физичка антропологија једна грана опште антропологије, настојао је да се оснује катедра за Антропологију на Атинском Универзитету. Међутим, пошто у периоду пре 1960. године није постојао ниједан Грк који се озбиљно бавио овом науком, Кумарис је позвао грчког принца Петра (1908-1980)³⁰, који је прихватио понуду да дође у Грчку. Двор се овоме жестоко успротивио, те је уместо њега дошао Арни Пулиано.³¹ Шездесетих година 20. века професор лаографије на Филозофском факултету атинског универзитета, Георгије Спиридакис, подстакнут предлозима Јаниса Кумариса да се у Грчкој оснује антропологија, желео је да оснује читаоницу за социјалну антропологију у оквиру Катедре за лаографију са циљем да се иста претвори у Катедру за социјалну антропологију. Међутим, политичка ситуација у земљи није дозволила да се тај план оствари. После Кумарисове смрти, његови следбеници у *Грчком антрополошком друштву* дошли су у сукоб са Пулианом, те их је он напустио и 1971. године основао своје *Антрополошко друштво Грчке*. Циљ овог друштва био је да промовише антропологију, јер за њу није постојало организовано интересовање од стране државе. Намера друштва била је да прикупља не само материјал који је у вези са физичком антропологијом, већ и етнографски, археолошки, филолошки, социјолошки и антрополошки материјал који се, у ширем смислу, односи на

²⁸ Σηφάκης Γρηγόρης Μ, *Λαογραφία, ανθρωπολογία και ιστορία ή τα ετερόνυμα που δεν έλκονται*, Επιστημονικό συμπόσιο – Το παρόν του παρελθόντος: ιστορία, λαογραφία, κοινωνική ανθρωπολογία, Αθήνα 2002, 26.

²⁹ Α. Κυριακίδου-Νέστορος, *Θεωρία της ελληνικής λαογραφίας*, Αθήνα 1978.

³⁰ Похађао је политичко-економске, филолошке и антрополошке студије на европским универзитетима. Обавио је низ научних истраживања у азијским (и другим) земљама, од којих су најзначајнија она на Тибету и Индији – *Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια-Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό*, 8, Αθήνα 1991, 250.

³¹ Γρηγόρης Γκιζέλης, *Η ανθρωπολογία στην Ελλάδα: Πρόβλημα ταυτότητας* Όψεις της ανθρωπολογικής σκέψης και έρευνας στην Ελλάδα, Αθήνα 2004, 30.

савремено становништво Грчке. Међутим, у часопису *Антропос (Ανθρωπος)* углавном се налазе чланци из области физичке антропологије.³²

Атински центар за социолошке науке (Κέντρο Κοινωνικών Επιστημών Αθηνών), који данас постоји као Национални центар за социолошке студије (Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών), основан 1959. године, био је прва институција која је пружала подршку малобројним антрополозима.³³ Његов оснивач, антрополог Иоанис Перистианис, докторирао је на Оксфорду 1939. године. На истом универзитету предавао је уз Еванс-Причарда, од 1948. до 1963. године.³⁴

До појаве антрополошких студија на универзитетима у Грчкој долази осамдесетих година 20. века. Одсек за социјалну антропологију основан је академске 1981-82. године на Пандио Универзитету (Πάντειο Πανεπιστήμιο) у Атини. Постдипломске студије Социјалне антропологије на егејском универзитету (Πανεπιστήμιο Αιγαίου) започеле су академске 1987-88. године на острву Митилини. На ово је утицала усмереност Грчке према Европи, те је било потребно да грчки универзитети буду усклађени са европским. Дошло је до формирања нових одсека, међу којима су и антрополошки. У првој фази антропологија је била спојена са социологијом или лаографијом. Први професори антропологије студирали су у иностранству на британским, француским или северноамеричким универзитетима.³⁵

Дакле, до краја деведесетих година 20. века велики број савремених грчких антрополога завршио је основне или постдипломске студије у иностранству. У својим радовима доследно спроводе теорију и методологију које су научене на студијама, што често доводи до једне врсте формализма. Може се рећи да је у Грчкој, осим појединих изузетака створена *формалистичка антрополошка школа*. Истовремено, антрополози – дипломци грчких универзитета по правилу не објављују своје радове у научним часописима.³⁶ С друге стране, иако су се школовали у иностранству, грчки антрополози су своја теренска истраживања обављали у Грчкој. На тај начин грчка антропологија остаје окренута сама себи. Да би неко постао предавач на факултету, веома битан услов је да се бавио проучавањем Грчке. То наводи кандидате да материјал за своје магистарске и докторске тезе прикупљају искључиво у оквиру теренских

³² Исто, 31.

³³ Μαρία Κουρούκλη, *Η ανθρωπολογία, το παρόν, το παρελθόν και το δίλημμα της πατριδογνωσίας*, Το παρόν του παρελθόντος: ιστορία, λαογραφία, κοινωνική ανθρωπολογία, Αθήνα 2002, 245.

³⁴ Ευθύμιος Παπαταξιάρχης, *Η κοινωνική ανθρωπολογία στη μεταπολεμική Ελλάδα. Τα πρώτα βήματα Κοινωνικές επιστήμες και πρωτοπορία στην Ελλάδα 1950-1967*, Αθήνα 2003, 144.

³⁵ Δήμητρα Γκέφου-Μαδιάνου, *Αναστοχαστική ανθρωπολογία και ακαδημαϊκός χώρος τροχιές, διλήμματα, προοπτικές*, Το παρόν του παρελθόντος: ιστορία, λαογραφία, κοινωνική ανθρωπολογία, Αθήνα 2002, 397.

³⁶ Ελευθέριος Π. Αλεξιάκης *Ανθρωπολογική έρευνα και θεωρία στην Ελλάδα. Η περίπτωση τριών επιστημονικών περιοδικών Όψεις της ανθρωπολογικής σκέψης και έρευνας στην Ελλάδα*, Αθήνα 2004, 216.

истраживања у Грчкој.³⁷ Долази до *ендоантропологије*, феномена који је познат као *Anthropology at home*³⁸ или – у Грчкој – као *Ανθρωπολογία οίκοι*.³⁹

Грчко етнолошко друштво (Ελληνική Εταιρεία Εθνολογίας) основано је 1991. године. Председник друштва је Елефтериос Алексакис, етнолог. У Статуту Друштва се као главни циљеви његовог оснивања наводе развој и промовисање етнологије и антропологије. Рад Друштва обухвата издавање научног часописа *Εθνολοгија (Εθνολογία)*, као и посебних издања, те организовање научних скупова, манифестација и програма. Друштво је усмерено ка решавању теоријских и методолошких проблема са којима се суочава етнологија у Грчкој. Чланови Друштва нису искључиво етнологи, лаографи и социјални антрополози, већ у његов састав улазе и историчари, економисти, филолози и архитекте.⁴⁰

О међусобном односу лаографије и антропологије у Грчкој

Према схватању неких грчких лаографа, лаограф је научник који се бави проучавањем народа коме припада. Они доживљавају антропологију као *науку о другом*,⁴¹ док су главни предмет проучавања грчке лаографије сами Грци. То је, дакле, из грчког угла посматрано – *наука о нама*. По питању метода истраживања, у лаографији је присутно прикупљање усменог предања на основу кратког истраживачког боравка, или се до података долази из треће руке – преко студената и учитеља – у случају тзв. *лаографа из фотеле (λαογράφος της πολυθρόνας)*.⁴²

Данас у Грчкој постоје следеће групе научника који се баве лаографијом или антропологијом: конзервативни лаографи, лаографи антрополошког усмерења, антрополози који користе, тј. читају лаографске радове и конзервативни антрополози које не занима лаографски материјал.

У Грчкој антрополози критикују лаографе углавном са три аспекта. Као прво, предмет проучавања лаографије сматра се претерано уским, до те мере да се своди на обичаје и филолошке садржаје усменог народног предања. Критика је усмерена и на лаографску теорију. Грчка лаографија се сматра идеолошки

³⁷ Ипак, један број грчких докторанада (стипендиста I.K.Y.) налази се на теренским истраживањима у иностранству (у Индонезији, Јапану, Грузији, Бугарској, Албанији, Сирији, Вијетнаму итд.). О томе види код: Δ. Γκέφρου-Μαδιάνου *Αναστοχαστική ανθρωπολογία και ακαδημαϊκός χώρος τροχιές, διλήμματα, προοπτικές*, Το παρόν του παρελθόντος: ιστορία, λαογραφία, κοινωνική ανθρωπολογία, Αθήνα 2002, 390.

³⁸ О томе видети код: Α. Jackson, *Anthropology at Home*, ASA Monographs, London and New York, Tavistock Publications, 1987.

³⁹ Αλεξιάκης Ελευθέριος Π, *Ανθρωπολογία οίκοι ή λαογραφία μια επιστημολογική προσέγγιση*, Το παρόν του παρελθόντος: ιστορία, λαογραφία, κοινωνική ανθρωπολογία, Αθήνα 2002, 39-63.

⁴⁰ Εθνολογία, τόμος 1 – *Καταστατικό της Ελληνικής Εταιρείας Εθνολογίας*, Αθήνα 1992,

⁴¹ Овде се под *другим* подразумева припадник неког другог народа, тј. не-Грк.

⁴² Γρηγόρης Μ. Σηφάκης, *Λαογραφία, ανθρωπολογία και ιστορία ή τα ετερόνυμα που δεν έλκονται*, Επιστημονικό συμπόσιο – Το παρόν του παρελθόντος: ιστορία, λαογραφία, κοινωνική ανθρωπολογία, Αθήνα 2002, 21.

обремененом, посебно национално, јер је од оснивања имала као крајњи циљ показивање континуитета савремене Грчке са античком – да би се потврдио национални идентитет. Трећа критика у вези је са методологијом. Антрополози сматрају да лаографски метод, дакле – кратка посета и прикупљање података, превише ограничава истраживање, што за последицу има недовољно разумевање материјала. Као темељ истраживања *другог* лаографи постављају сопствену методологију тзв. учесничког посматрања.⁴³

Према М. Мераклису, у време када је настајала лаографија, крајем 19. века, било је актуелно неохеленско просветитељство. Романтичарски настројено, желело је да уобличи тада безоблични *род*, и то да га уобличи *етнички*. Уз идеју о етносу ишла је и идеја о заједници. Међутим, данас је у свету доминантан политички и културолошки феномен познат као *глобализам*. Лаографија, дакле, није у складу са светским трендовима, јер у фокусу интересовања има етничку, тј. народну културу. Интересовање за народ коме припадају, које је присутно код грчких лаографа, нема никакве везе ни са етноцентризмом ни са расизмом за које их неки оптужују.⁴⁴

Иако антрополози критикују лаографе, не постоји суштинско интересовање за лаографију. Осим ретких изузетака, антрополози не читају радове лаографа. Са друге стране, већина лаографа је већ неколико деценија отворена према антропологији. Они не само да читају антрополошке радове, већ су под њиховим утицајем до те мере да антрополошке теорије и методе играју значајну улогу у савременој лаографији.⁴⁵ Наравно, неки су остали и даље затворени, иако многи од њих раде у истраживачким и универзитетским центрима широм Грчке. Статистички изражено, око 50% лаографа у Грчкој има конзервативне ставове. Другој групи припадају *савремени лаографи*, од којих је 25% завршило антрополошке студије (магистарске или докторске) у иностранству.⁴⁶ Овој групи, на пример, припадају А. Кириакиду-Несторос и Михалис Мераклис,⁴⁷ као и истраживачи Центра за истраживање грчке лаографије при атинској Академији. М. Мераклис је предложио назив *социјална лаографија* (*κοινωνική λαογραφία*). Изразио је антрополошки карактер лаографије говорећи о њој као о једној антрополошкој науци.⁴⁸ Конзервативној струји припадају атински универзитет и

⁴³ Αλέξανδρος Φ. Λαγόπουλος, *Η μεταμοντέρνα και οι άλλες ανθρωπολογίες* Όψεις της ανθρωπολογικής σκέψης και έρευνας στην Ελλάδα, Αθήνα 2004, 40.

⁴⁴ Μιχάλης Μераκλής, *Συνηγορία της λαογραφίας*, Το παρόν του παρελθόντος: ιστορία, λαογραφία, κοινωνική ανθρωπολογία, Αθήνα 2002, 123.

⁴⁵ Βασίλης Νιτσιάκος, *Για τη λαογραφία και την κοινωνική ανθρωπολογία*, ζανά Όψεις της ανθρωπολογικής σκέψης και έρευνας στην Ελλάδα, Αθήνα 2004, 270-272.

⁴⁶ Ε. Π. Αλεξιάκης, *Ανθρωπολογία οικoi ή λαογραφία μια επιστημολογική προσέγγιση*, ο παρόν του παρελθόντος: ιστορία, λαογραφία, κοινωνική ανθρωπολογία, Αθήνα 2002, 41.

⁴⁷ Михалис Мераклис – лаограф и филолог, рођен 1932. године у Каламати. Од 1975. године редовни је професор на јањинском универзитету, а од 1990. предаје на Педагошком факултету атинског универзитета.

⁴⁸ Μ. Γ. Μераκλής, *Λαογραφία και χορός*, Πρακτικά 1^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Λαϊκού Πολιτισμού Η διαχρονική εξέλιξη του παραδοσιακού χορού στην Ελλάδα, Σέρρες 1999, 11-19.

универзитет у Тракији.⁴⁹ На Филозофском факултету атинског универзитета лаографија се и данас налази у саставу Одсека за филологију, и то само у оквиру постдипломских студија.

Г. М. Сифакис предлаже назив *антрополошка лаографија* (*ανθρωπολογική λαογραφία*), јер је лаографија данас уско повезана са низом других наука, као што су нпр. филологија, археологија, историја, психологија, биологија, медицина, а преузела је методе и технике истраживања антропологије.⁵⁰

Према Е. Алексакису, лаографија може да се посматра као систематско и методолошко проучавање једне конкретне народне културе са локалним особеностима, којим би се бавили домаћи научници. Она је наука у оној мери у којој користи антрополошке теорије и методе. Уколико тога нема, долази до повратка на пре – научни стадијум.⁵¹ Ради превазилажења постојећих проблема потребно је да постоји непрекидни дијалог између лаографије и антропологије.

⁴⁹ Е. П. Αλεξιάκης, *Ανθρωπολογία οικoi ή λαογραφία μια επιστημολογική προσέγγιση*, Το παρόν του παρελθόντος: ιστορία, λαογραφία, κοινωνική ανθρωπολογία, Αθήνα 2002, 41.

⁵⁰ Γρηγόρης Μ. Σηφάκης, *Λαογραφία, ανθρωπολογία και ιστορία ή τα ετερόνυμα που δεν έλκονται*, Επιστημονικό συμπόσιο – Το παρόν του παρελθόντος: ιστορία, λαογραφία, κοινωνική ανθρωπολογία, Αθήνα 2002, 31.

⁵¹ Ε. Π. Αλεξιάκης, *Ανθρωπολογία οικoi ή λαογραφία μια επιστημολογική προσέγγιση*, Το παρόν του παρελθόντος: ιστορία, λαογραφία, κοινωνική ανθρωπολογία, Αθήνα 2002, 45-56.

Gordana Blagojević
Laography and Anthropology
in Greece

Key words: laography, etymography, ethnography, anthropology, endo-anthropology, social laography, anthropological laography.

Greek laography was founded at the end of the 19th century. Certain historical circumstances created a need to support a theory on ancient continuity of Greeks, which would show that various recent customs have their origin in the Antique times. In the first fifty years (1890-1940), Greek laography had a philological character. Since the foundation of laography, a clear disharmony between theory and practice is present. While theoretical foundations are being developed and elaborated, their application is left in its initial phase. Until the end of the 1990's, many contemporary Greek anthropologists have finished undergraduate or graduate studies abroad. However, they did their fieldwork in Greece. It is in this sense that Greek anthropology remains retrograde. Endo-anthropology is being born, a phenomenon known as *Anthropology at home*.